

kuten kirkot ovat sen perinteisesti ymmärtäneetkin. Jumalan valtakunta oli Pesosen mukaan Jeesukselle mystinen sisäinen kokemus. Siksi Jeesus oli ensi sijassa mystikko.

Saara-Maria Jurva, TM
Eksegetiikan tohtorikoulutettava
Itä-Suomen yliopisto

PAULI NIEMELÄ

Aikamatka itseen: Nuoren papin mielenmuutos. Tampere: Mediapinta 2020. 229 s.

Itä-Suomen yliopiston sosiaalityön emeritusprofessori Pauli Niemelän (s. 1946) kirja *Aikamatka itseen: Nuoren papin mielenmuutos* on syväasukellus ihmismielen syövereihin. Sitä lukiessa mieleen nousevat 1800-luvun alkupuolella vaikuttaneen tanskalaisen filosofin ja teologin Søren Kierkegaardin syvyyspsykologiset ajatukset. Kierkegaardille minus tarkoittaa kykyä itsetarkkailuun, jonka kylkiäisenä tarkkailija saa ahdistuksen. Ahdistuneisuus on vain ihmiselle ominainen ilmiö, joka edellyttää käsitystä olemattomuudesta – siitä, mitä ahdistunut ei ole vielä tehnyt – mahdollisuutta toimintaan ja pohjimmiltaan vapauteen. Kierkegaard lienee ajatellut, etteivät eläimet tunne ihmisen tavoin eksistentiaalista ahdistusta, johon tietoisuus kuolemasta myös liittyy.

Yhden modernin ajan tunnetuimman länsimaisen ortodoksiteologin Kallistos Waren mukaan lähestyessämme Jumalaa meidän on muutettava mieleme ja riisuttava pois kaikki tavanomaiset ajattelutottumuksemme. Meidän on tehtävä kääntymys ei vain tahdon, vaan myös ymmärryksen alueella. *Aikamatka itseen* -kirjan iskulauseena toimii kreikankielen sana *metanoia*, joka tarkoittaa kirjaimellisesti mielenmuutosta. Uudessa testamentissa esitetty Jeesuksen manifesti ”Muuttakaa mielenne!” voitaisiin kirjaa lukiessa kääntää myös iskulauseeksi ”Menkää psykoanalyysiin!”.

Pauli Niemelälle mielenmuutosprosessi toteutuu henkilökohtaisen psykoanalyysin välityksellä. Kirjoittaja ei kuitenkaan vielä 1970-luvun alussa ollut tiedostanut riittävän pitkälle omaa tilaansa ja muutostarvettaan lähteäkseen psykoanalyysiin.

Rorschachin musteläiskätesti (kliinisen psykologian tutkimusmenetelmä) sai Niemelässä kuitenkin aikaan mielenmuutoksen liikekannallepanon. Tiedostamattaan hän lähti psykoanalyysin isänä tunnetun Sigmund Freudin tavoin lähes kaksi vuotta kestäneelle uhkarohkealle ja jopa vaaralliselle itseanalyysin tielle. Siinä prosessissa regressio oli psykoanalyttisen teorian ja mielenmuutoksen palveluksessa. Myöhemmin Niemelä kävi pitkän henkilökohtaisen psykoanalyysin Suomen psykoanalyttisen yhdistyksen psykoanalyttikon johdolla. Hän pitää tärkeänä, että tällainen mielenmuutosprosessi tehdään aina asiantuntijan kanssa.

Aikamatka itseen on rohkea henkilökohtainen syvyyspsykologinen kasvutarina ja oman elämän psykohistoria. Sen ajatuksia kaikkien ei olen ihan helppo hyväksyä, kuten kirjoittaja kirjan alussa varoittaa. Tämän tyyppistä kirjallisuutta on julkaistu kotimassamme varsin vähän. Päällimmäisinä mieleen nousevat Jari Ehrnroothin *Vierashuone: Jäähvyäiset psykoanalyysille* (1996) ja Tiina Pystysen *Häpeähäkki* (2000).

Tunnetun saksalaisen katolisen teologin ja psykoanalyttikon Eugen Drewermannin mukaan teologiaa ei voi ymmärtää ilman psykoanalyysia eikä psykoanalyysia ilman teologiaa. Teologia ja psykoanalyysi kulkevat ikään kuin käsi kädessä. Niemelän oivallus mielenmuutosprosessissa oli Drewermannin tavoin uudenlainen ymmärrys uskonnollisuuden syvimmästä olemuksesta ja merkityksestä. Drewermann näki, että Raamatun kertomuksia voitiin ymmärtää myös syvyyspsykologisesta ja psykoanalyttisesta näkökulmasta. Tässä valossa esimerkiksi ylönousemus saattoi metafysisen eli tuonpuoleisen ulottuvuuden ohella sisältää myös immanenttisen eli tämänpuoleisen ulottuvuuden: kun ihminen selviytyi jostakin vakavasta elämänkriisistä, hän saattoi Uuden testamentin Lasaruksen tavoin kokea kuolleista heräämisen ja ylönousemuksen ihmeen jo tässä ajassa. ”Sekö onkin torjunnan taakse jäänyttä, mielen ajan tuonpuoleisuutta? Ja se siis voidaan muuttaa mielen syvällä muutoksella tämänpuoleiseksi, oikeaksi elämäksi”, Niemelä miettii. Kyseessä on siis eräänlainen psykodynaaminen raamatuntulkinta.

Psykoanalyttikko ja teologian tohtori Matti Hyrck tutki ansiokkaassa väitöskirjassaan *Mielen*

kuvat Jumalasta: Psykoanalyttisen objektisuhdeteorian näkökulma jumalasuhteen mielikuvamaailmaan Suomen ev.lut. kirkon v. 1948 Kristinopin tarjoaman aineiston valossa (1995) kristillisen jumalakuvan taustalla piileviä tiedostamattomia suhteessaolon mielikuvia. Se on kurkistus tiedostamattomien sisäisten objektisuhteiden dramaattiseen maailmaan, jossa primitiiviset osavietit tuottavat sekä rajattoman tyydytyksen että totaalisen tuhon mielikuvia Jumalasta. Pauli Niemelä kuvaa, miten isänpelko näkyi hänessä ristiriitaisena ja pelottavana jumalakuvana: ”Olin aikoinaan asettanut toivoni ja uskoni hyvään Jumalaan, josko sellainen olisi minuakin varten, mutta samalla olin kuitenkin kokenut pelkoa ankaralta tuntuvaan Jumalaa kohtaan.” Psykoanalyysi voi tässä mielessä olla myös hengellinen ja uskonnollinen prosessi.

Sigmund Freudille psykoanalyysi ei ollut uskonnollista eikä ei-uskonnollista, mutta se antoi oivalliset työkalut sekä papeille että maallikoille heidän auttaessaan kärsiviä ihmisiä. Erityisesti hän tiedosti sen tärkeän merkityksen pappien pastoraalipsykologisessa työssä. Tässä asiassa Freudin silmien avaajana toimi hänen sveitsiläinen ystävänsä, pappi ja psykoanalyttikko Oskar Pfister. Juuri tästä syystä hän antoi kollegalleen kunnianimen ”Analysenpfarrer” (analyttikkopappi). Freud, joka käytti itsestään nimitystä jumalaton juutalainen ja ”Weltlicher Seelsorger” (maallinen sielunhoitaja), suhtautui myönteisesti Pfisterin pastoraalipsykologian värittämään psykoanalyttiseen teoriaan.

Niemelä tarkastelee omien elämänesimerkkien avulla ”hyvän” ja ”pahan” taistelua ihmismielessä sekä ”pyhän” liittymistä psykodynaamikaan mielen ylevöittämisellä: ”Rajun mielenmuutoksen myötä niin mielen paha kuin myös pyhä saivat kumpikin väistyä.” Hyrck puhuu samasta asiasta viimeiseksi jääneessä kirjassaan *Onko Jumala hyvä? Antaako psykoanalyysi vastauksen?* (2014). Siinä hän soveltaa teologiseen ajatteluunsa tunnetun brittiläisen psykoanalyttikon Melanie Kleinin objektisuhdeteoriaa sen eri vivahteineen, skitsoparanoidisesta mustavalkoisesta positiosta depressiiviseen huolenpidon positioon. Hyrckin mukaan hyvä ja armollinen Jumala löytyy vain ja ainoastaan huolenpidon sävyttämästä depressiivisen position mielentilasta. Mielenmuutoksesta puhuessaan Pauli Niemelä

viittaa myös toiseen raamatulliseen sanapariin, ”uudesti syntymiseen”. Pastoraalipsykologisesta näkökulmasta katsottuna huolenpidon sävyttämän depressiivisen position voidaan ajatella sisältävän myös uudesti syntymisen ulottuvuuden. Niemelä puhuu psyykkisestä uudesti syntymisestä.

Jumalakuvan muutosta voisi kuvata pastoraalipsykologisesta näkökulmasta niin, että ennen psykoanalyysia meidän pitää kannatella Jumalaa ja psykoanalyysin jälkeen Jumalasta tulee olemassaolon perusta, joka kannattelee vuorostaan meitä. Meidän ei tarvitse enää ansaita hänen hyväksyntäänsä ja rakkauttaan, vaan jotenkin salaperäisellä ja kätkeytyllä tavalla me olemme tähän rakkauteen kytkettyjä. Jokainen uskonelämän tapahtuma on myös psykologinen tapahtuma. Monet valitettavasti ymmärtävät sen negatiivisesti, niin että kaikki olisi redusoitavissa psyykkisiksi prosesseiksi.

Niemelä viittaa kirjassaan usein ”perheneuvoja-pastori”, rovasti Risto Nivariin. Nivari oli suomalaisen perheneuvonnan uranuurtaja, joka toimi psykoanalyttisena psykoterapeuttina ja Helsingin evankelis-luterilaisten seurakuntien perheasiain neuvottelukeskukseen johtajana 1950–1960-luvulla. Niemelälle juuri hänellä oli merkittävä rooli mielenmuutoksen loppuvaiheessa. Tässä suhteessa Nivari oli kirjoittajalle eräänlainen kehitysobjekti ja idealisoitu psykoterapeutti-isä, josta tuli lopulta ”koko uuden elämän merkittävin ihminen”. Nivarin johdolla Niemelä työsti omaa isäsuhdettaan ja siihen liittyneitä voimakkaita pelkoja ”isävihan” avulla, mikä oli oidipuskompleksin ratkaisun palveluksessa. Risto Nivarin nimi on jäänyt syyttä suotta suomalaisen pastoraalipsykologisen historian hämärään, ja hän ansaitsisi oman erillisen tutkimuksensa.

Niemelä samaistaa kirjassaan varsin pitkälle omantunnon ja yliminän (superego). Monelle ne ovatkin yksi ja sama asia. Omatunto ja yliminä olisi kuitenkin hyvä erottaa toisistaan. Jälkimmäinen sisältää ulkoa päin tulevat käskyt ja kiellot: ”et saa” ja ”sinun pitää”. Kristillisen omantunnon tulisi olla enemmän minän funktio: ”minä tahdon”. Se on siis työstetympi ja sisäistyneempi versio tuosta ulkoa päin tulevasta ohjauksesta. Kristittyjen piirissä monet eivät ole uskaltaneet työstää omatunto-näkemyksiään, ja varsin usein se onkin jäänyt yliminän käskyjen ja kieltojen tasolle.

Toinen kriittinen havainto Niemelän kirjasta koskee näkemystä ”itsensä tuntemisesta”. Kirjailijan mukaan mielenmuutosprosessi auttoi häntä ”täydelliseen itsetuntemukseen”. Freud puhui elämänsä ehtoopuolella päättymättömästä analyysistä. Ihminen ei kykene kääntämään psykoanalyysissa kaikkia sisäisen maailmansa kiviä. Tässä mielenprosessissa ei ole mahdollista päästä ”täydelliseen itsetuntemukseen” elämän aikana. Hyvä ja paha taistelevat ihmisessä loppuun asti: jokaisessa meissä on sekä hyviä että tuhoisia puolia. Ihminen jää lopulta suureksi salaisuudeksi. Eräs kiteytti kokemuksensa omasta psykoanalyysistaan osuvasti huomattessaan, että ”olen parempi kuin luulin, olen pahempi kuin luulin”.

Aikamatka itseen -kirjaa voidaan pitää rohkeana henkilökohtaisena psykohistoriana, josta löytyy sekä pastoraalipsykologisia että psykoanalyttisia sävyjä. Kirjoittaja näkee uskonnollisten ilmiöiden totuusarvon riippuvan yksilön omasta psykohistoriasta. Drewermannin ajatukset siitä, ettei teologiaa voi ymmärtää ilman psykoanalyysia eikä psykoanalyysia ilman teologiaa, kiteytyvät oivallisesti Pauli Niemelän muistellessa erään psykoanalyttikon kommentteja. Kyseiseltä analyytikolta tiedusteltiin, mikä olisi paras koulutus pohja psykoanalyttikoksi koulutauduttaessa. Vastaus kuului lyhyesti: ”Ehkä vähiten on haittaa teologian tutkinnosta.”

Martti Ajo, TT
Psykoanalyttikko
Helsinki

Paavo Kettunen
Käytännöllisen teologian professori emeritus
Itä-Suomen yliopisto, Joensuu

FRÈRE RICHARD DE TAIZÉ

Ouvrir le trésor des Écritures: Bribes bibliques.
Taizé: Les Presses de Taizé 2019. 187 s.

Taizén yhteisössä Ranskan Bourgognessa käyneet tietävät, että Raamatun teksteillä on keskeinen sija yhteisön elämässä. Raamatun tekstejä luetaan ja lauletaan rukoushetkissä, ja vierailijoiden päiväohjelmaan kuuluu jonkun veljen pitämä

raamattujohdanto. Yhteisön johtaviin teologeihin kuuluva sveitsiläissyntyinen veli Richard on julkaisut raamatuntutkisteluja sisältävän teoksen *Ouvrir le trésor des Écritures: Bribes bibliques* (”Avatkaamme Kirjoitusten aarre: Kappaleita Raamatusta”). Osa teksteistä on ilmestynyt aiemmin lähinnä teologisissa lehdissä eri maissa.

Kirjoituskokoelman voi ajatella edustavan tämänhetkistä Taizén teologiaa. Ei ole yksinkertaista määritellä, mitä se taas on. Pohjana on joka tapauksessa Taizén yhteisön perustaneen veli Rogerin (1915–2005) kutsuva julistus, joka laskee uskon riman niin alas kuin mahdollista, mutta toisaalta rohkaisee vahvaan Kristus-yhteyteen. Veli Richardin erityinen annettava on tarkka tutkimuksellinen ote, jolla hän paneutuu Raamatun teksteihin. Hän lukee Raamattua tarkkaan ja selittää Raamattua Raamatulla. Samalla hänen otteensa on avara ja yllättävä. Huumoriakin löytyy – veli Richard löytää sitä Raamatustakin.

Kirjassa käsiteltyjä Raamatun teemoja ovat muiden muassa veljeys, kielten ja tulkinnan merkitys, laupeuden riskit, vähäisimmät veljet, Juudas, ilo, risti ja Pyhä Henki. Näistä veli Richard löytää tuoreita ja huomionarvoisia näkökulmia. Puhuessaan laupeuden riskeistä hän esittää rationaalisen syyn profeetta Joonan sitkeään haluttomuuteen osallistua Niniven kääntymiseen ja pelastumiseen: Ninive uhkasi hänen omaa kansaansa, eikä Joonan halunnut ottaa riskiä auttamalla potentiaalista vihollista.

Veli Richard ei ohita hatunnostolla Raamatun vaikeitakaan kohtia. Miten pitäisi tulkita Jeesuksen mahdottomalta tuntuva käsky kääntää toinenkin poski tai antaa paidan lisäksi viittakin? Veli Richard ehdottaa, ettei kyseessä ole varsinainen käsky, vaan kutsu luovuuteen, tilannekohtaiseen riskinottoon oikeuden toteutumiseksi. Ilo ja kiitollisuus ovat veli Richardin mieliteemoja. Ilo tekee tilaa Pyhälle Hengelle ja ihminen vapautuu, myös antamaan anteeksi: ”Joka tuntee ilon, unohtaa itsensä ja uskaltautuu kohti tulevaisuutta.”

Kirjassa arvostetaan reformaattoreita, erityisesti Lutheria. Veli Richardilla on ollut yhteyksiä esimerkiksi suomalaisen Luther-tutkimukseen; 1990-luvulla hän kävi tapaamassa professori Tuomo Mannermaata Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa. Taizétä on joskus pidetty